

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในประเทศไทยเมียนมา: พัฒนาการชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์¹

Received: February 5, 2019

Revised: May 20, 2019

Accepted: August 30, 2019

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศของ
คนจีนในเมียนมา โดยแบ่งช่วงเวลาออกดังต่อไปนี้ 1) พัฒนาการชุมชนจีนในเมียนมาก่อนยุค
การล่าอาณานิคมตะวันตก (ค.ศ. 1284-1644) 2) พัฒนาการทางชุมชนของจีนในประเทศ
เมียนมายุคการตกเป็นอาณานิคมอังกฤษ (ค.ศ. 1885-1948) 3) พัฒนาการทางชุมชนของจีน
ในประเทศเมียนมายุคหลังการล่าอาณานิคม (ช่วงการได้รับเอกราช ปี ค.ศ. 1948-ปัจจุบัน)
จากการแบ่งช่วงเวลาในการศึกษา ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นการวิเคราะห์ที่นำมาสู่การตั้ง
ถิ่นฐานของชาวจีนในประเทศไทยเมียนมา ดังนี้ 1) การอพยพของชาวจีนภายใต้ผลกระทบ
ด้านการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2) การอพยพมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ของคนจีนกับการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคอมมิวนิสต์ในจีน 3) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
ในสังคมเมียนมาภายใต้ผู้นำเมียนมาเชื้อสายจีน พัฒนาการดังกล่าวมีลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป
ในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประเทศจีนเองและประเทศ
เมียนมา

คำสำคัญ การตั้งถิ่นฐาน, ชาวจีน, ประเทศไทยเมียนมา

¹ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก 65000
อีเมล: reddevil_small@hotmail.com

The Settlement of Chinese in Myanmar: Development of Community, Economic, Social, Culture and Politics

Wasan Pounpunwong²

Abstract

This article reflects the settlement and emigration of Chinese people in Myanmar. The periods of the study are divided as follows: 1) the development of the Chinese community in Myanmar prior to the Colonial Era (1284-1644), 2) the development of the Chinese community in Myanmar in the British Empire (1885-1948), and 3) the development of the Chinese community in Myanmar after the Colonial Era (1948-present). From the division of periods in this study, this article presents the analyzed issues that lead to the settlement of Chinese people in Myanmar as follows: 1) the emigration of Chinese people under the impact of maritime trade in Southeast Asia, 2) the emigration of the Chinese people to Southeast Asia and the change of the communism in China, and 3) the conflict incurred in the Myanmar society under the government of Chinese descent leader. The developments were gradually changes in each period, depending on the situations of China and Myanmar.

Keywords Settlement, Chinese People, Myanmar

² College of Local Management and Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000. E-mail: reddevil_small@hotmail.com

1. บทนำ

“คนจีน” ถือว่าเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอาศัยอยู่ทั่วทุกมุมโลกโดยปรากฏอยู่ในประเทศต่างๆ โดยคนจีนในความหมายนี้คือ ชาวจีน ซึ่งมีความหมายในการใช้เรียกชาวจีนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ หัวเฉียว หมายถึง ชาวจีนที่เกิดในประเทศจีน ในขณะที่หัวอู้ใช้เรียกลูกหลานของบรรพบุรุษชาวจีนที่เกิดในประเทศต่างๆ ทั้งนี้ ในปัจจุบันอาจไม่สามารถใช้คำจำกัดความของชาวจีนข้างต้นมาอธิบายได้ เพราะมีวัฒนธรรมและสังคมที่ใกล้เคียงกันอย่างยิ่งกับประเทศจีน แต่เพียงมีความแตกต่างกันทางภูมิศาสตร์ที่ห่างไกลเท่านั้น ฉะนั้นการนิยามข้างต้นจึงน่าเชื่อถือน้อยลง จากผลสำรวจที่ว่าชาวจีนทั้งสองความหมายนี้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติที่ตนอยู่มากกว่าประเทศจีน

การอยู่อาศัยของคนจีนพื้นที่ต่างๆ มักจะมีการรวมตัวกันตั้งเป็นชุมชนคนจีน ซึ่งหลายๆ คนรู้จักกันในชื่อของไชน่าทาวน์ (China Town) โดยลักษณะของชุมชนจีนที่ว่านี้จะมีเอกลักษณ์ของความเป็นคนจีนที่หยอหาคาความเป็นจีนของแผ่นดินแม่ ซึ่งก็คือจีนแผ่นดินใหญ่ที่คนจีนเหล่านี้ได้อพยพออกมา บรรยากาศในชุมชนจีนนั้นมีการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ซึ่งปรากฏออกมาทางพิธีกรรมต่างๆ เช่น เทศกาลสาสน์จีน วันตรุษจีน การไหว้เจ้า เป็นต้น หรือปรากฏออกมาในรูปแบบของสถาปัตยกรรมสถานที่ต่างๆ เช่น วัดจีน ศาลเจ้า ที่อยู่อาศัย เป็นต้น แต่อย่างไรนั้น ลักษณะของชุมชนจีนในแต่ละที่ถึงแม้ว่าจะมีการรักษาวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมไว้แต่เนื่องจากการอพยพเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ที่ตนเองไม่ได้เป็นเจ้าของประเทศ หรือไม่ได้มีวัฒนธรรมที่เหมือนตนเอง ความเป็นจีนในชุมชนจีนในพื้นที่ต่างๆ จึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป อันเนื่องมาจากการปรับตัวของคนจีนที่อพยพโดยมีการผสมผสานวัฒนธรรมจีนเข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ตนเองอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน

ในการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของชาวจีนในการเข้ามาตั้งรกราก (Settlement) ในพื้นที่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศิริลักษณ์ มาศวิริยะกุล (2549, น. 15) อธิบายว่า ในบรรดาดินแดนโพ้นทะเลที่ชาวจีนอพยพไปตั้งรกราก ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์หรือดินแดนที่ชาวจีนเรียกกันว่า “หนานหยาง” เป็นอาณาบริเวณที่ชาวจีนอยู่อาศัยมากที่สุด ซึ่ง “หนานหยาง” คือ ดินแดนที่มีทะเลติดกับประเทศจีนหากระบุคำที่ใกล้เคียงที่สุดน่าจะหมายถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน ดารุสสลาม รวมทั้งประเทศไทยและเวียดนาม ตลอดจนกัมพูชา เมียนมา นอกจากนี้ การกล่าวถึง “ชาวจีนในหนานหยาง” หมายถึงเฉพาะชาวจีนอพยพที่อาศัยเส้นทางการเดินเรือในทะเลจีนใต้ โดยไม่ได้รวมบรรดาชาวจีนที่เดินเท้าข้ามพรมแดนทางบกมายังผืนแผ่นดินใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ฉะนั้น การอธิบายเรื่องการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในประเทศเมียนมา: พัฒนาการชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ในบทความฉบับนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าประเทศเมียนมาเป็นประเทศที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนซึ่งเกิดจากการอพยพและเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อันเป็นผลมาจากการสำรวจเส้นทางการเดินเรือของกองทัพเรือของจีน โดยมีการค้นพบว่า ประวัติศาสตร์สมัยแรกของชาวจีนปรากฏอยู่ในสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368-1644) (สักรินทร์ นิยมศิลป์, 2555, น. 3) โดยนายพลเจิ้งเหอ นักเดินเรือผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์จีน ได้ส่งกองเรือไปสำรวจทะเลจีนใต้ และมหาสมุทรอินเดีย โดยคนจีนส่วนมากเป็นชาวกวางตุ้ง และฮกเกี้ยนผู้คนที่ส่งออกไปสำรวจทะเลนั้นมีจำนวนมากที่อยู่ถาวร ณ ประเทศต่างๆ และมีได้กลับไปยังประเทศจีนอีก (ภูวคัล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 36) ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดการตั้งชุมชนของชาวจีนในพื้นที่ต่างๆ ตามเส้นทางการเดินเรือของกองทัพเรือของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยความสำคัญของการอธิบายจะอยู่ในขอบเขตประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศเมียนมาในประเด็นพัฒนาการชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

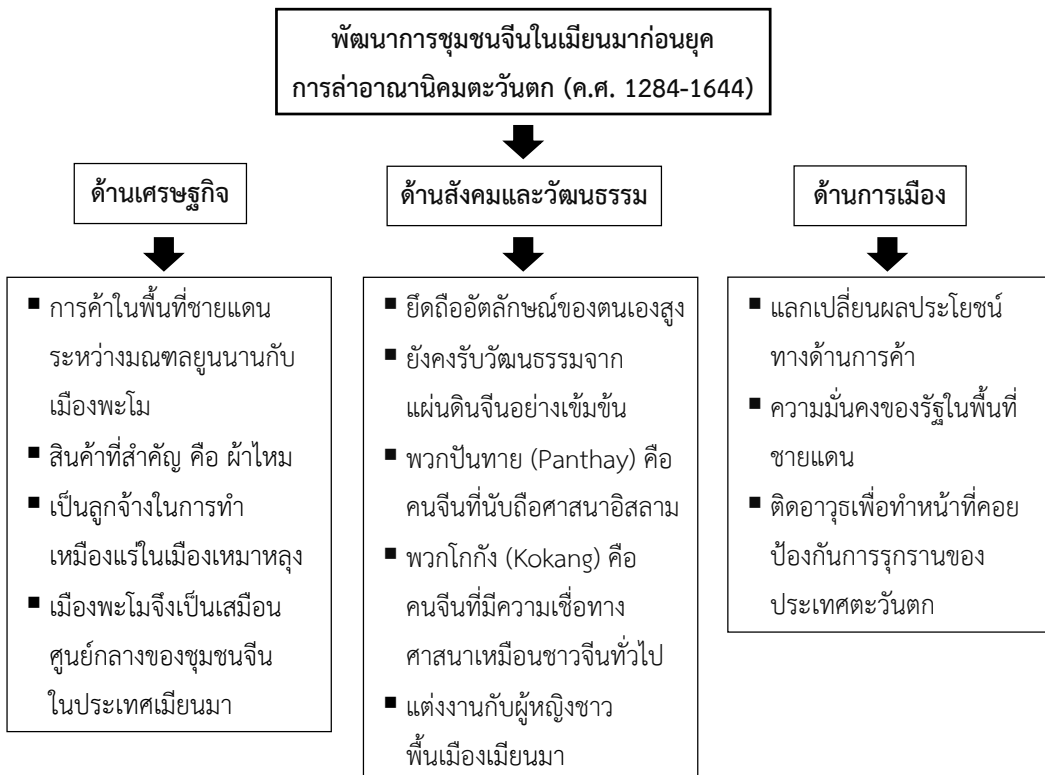
ลักษณะการเดินทางเข้ามาของคนจีนในประเทศเมียนมาส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาทางบกโดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคใต้ของประเทศเมียนมาครั้งแรกใน ปี ค.ศ. 1284 ในราชวงศ์หยวนโดยกุบไลข่าน ส่วนการอพยพครั้งต่อมาเป็นการเข้ามาทางทะเลโดยคนจีนส่วนใหญ่เป็นชาวจีนกวางตุ้งและชาวจีนฮกเกี้ยนมีบทบาททางเศรษฐกิจในประเทศเมียนมา ปรากฏชัดเจนเข้ามาตั้งแต่ราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368-1644) ถึงปลายราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1920-1930) (สักรินทร์ นิยมศิลป์, 2555, น. 3) เมืองที่สำคัญในการทำการค้าของคนจีนยูนนานคือ เมืองพะโม โดยคนจีนยูนนานเหล่านี้มีบทบาทสำคัญทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศเมียนมาเป็นอย่างมาก (ภูวคัล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 60)

2. พัฒนาการชุมชนจีนในเมียนมาก่อนยุคการล่าอาณานิคมตะวันตก (ค.ศ. 1284-1644)

พัฒนาการของชุมชนจีนในประเทศเมียนมาในยุคก่อนอาณานิคมตะวันตกปรากฏเด่นชัดเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1284 ในราชวงศ์หยวน โดยกุบไลข่านได้ส่งกองทัพไปบีบบังคับอาณาจักรพุกาม (Pagan) ให้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายความจงรักภักดีต่อตนเอง แต่ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อผู้นำของเมียนมานั้นปฏิเสธวิธีการทางการทูตของจีนและได้ทำการสังหารคณะทูตของจีน ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1278 จีนจึงได้ยกกองทัพมากกว่า 500,000 คน เข้าไปบุกยึดเมียนมาแต่ไม่สำเร็จ เมียนมาได้ต่อสู้กับกองทัพจีนจนถึงปี ค.ศ. 1298 จนสามารถขับไล่กองทัพจีนออกจากเมียนมาได้ ในระยะต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างเมียนมากับจีน

เริ่มพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นเมื่อจีนเปลี่ยนการปกครองมาเป็นราชวงศ์หมิง ซึ่งในยุคของราชวงศ์หมิง ปี ค.ศ. 1368-1644 นี้ เมียนมาได้กลายเป็นรัฐบรรณาการของจีนและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจนถึงราชวงศ์ชิง ปี ค.ศ. 1644-1911 (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 61)

แผนภาพที่ 1 แผนพัฒนาการชุมชนจีนในเมียนมาก่อนยุคการค้าอาณานิคมตะวันตก (ค.ศ. 1284-1644)

ด้านเศรษฐกิจ ประเทศเมียนมามีความสัมพันธ์ที่ดีกับจีน เป็นผลให้เกิดการเข้ามาของคนจีนในเมียนมา ซึ่งส่วนมากปรากฏในรูปแบบของการค้า ช่วงเวลานี้เป็นระยะแรกของการพัฒนาความสัมพันธ์ด้านการค้าทางบกกระหว่างพ่อค้าจีนกับคนพื้นเมืองในเมียนมา การค้าที่สำคัญมีลักษณะเป็นการค้าในพื้นที่ชายแดนระหว่างมณฑลยูนนานกับเมืองพะโม (Bhamo) ของประเทศเมียนมา ด้วยเหตุนี้เมืองพะโมจึงเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดนทางตอนเหนือของเมียนมาที่มีคนจีนเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก การค้าขายในบริเวณเมืองพะโมทวีความสำคัญขึ้นมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยการค้าขายดังกล่าวเป็นลักษณะของการขนส่งสินค้าโดยใช้วัวและม้าเป็นแรงงาน สินค้าที่สำคัญ คือ ผ้าไหม ดังนั้น ในช่วงนี้จึงทำให้

เกิดการอพยพของคนที่อยู่ในมณฑลยูนนานเข้ามาสร้างชุมชนในเมืองพะโมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ ยังรวมถึงคนจีนที่เข้ามาเป็นลูกจ้างในการทำเหมืองแร่ในเมืองเหมาหลง (Mao Lung) อีกด้วย จากบริบททางด้านเศรษฐกิจจะเห็นว่าในการเข้ามาของคนจีนในประเทศเมียนมาส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเดินทางเข้ามาค้าขายของพ่อค้าจีนยูนนาน ซึ่งในระยะดังกล่าวเมื่อพ่อค้าเหล่านี้ได้กอบโกยกำไรจากการค้าได้มากพอแล้ว ส่วนหนึ่งก็จะตัดสินใจตั้งรกรากอยู่ที่เมืองพะโมและแต่งงานกับคนพื้นเมืองเมียนมา อีกส่วนก็มีการกลับไปมณฑลยูนนาน ดังนั้น เมืองพะโมจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของชุมชนจีนในประเทศเมียนมาช่วงก่อนยุคอาณานิคมตะวันตก

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ในทางสังคมและวัฒนธรรมของคนจีนในเมียนมายุคนี้มีลักษณะที่ยึดถืออัตลักษณ์ของตนเองสูง โดยการปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมจีนไม่ได้ถูกกลืนกลายจากวัฒนธรรมพื้นเมืองของเมียนมา เหตุผลที่ยังคงรักษาสัญลักษณ์ของตนเองได้เนื่องจากความสัมพันธ์ที่คนจีนยังคงรับวัฒนธรรมจากแผ่นดินจีนอย่างเข้มข้น เช่น การแสดงออกผ่านทางพิธีกรรม เทศกาล และลักษณะความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ และการเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ชาวเมียนมาเรียกคนจีนยูนนานแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ (1) พวกปันทาย (Panthay) คือ คนจีนที่นับถือศาสนาอิสลาม (2) พวกโกกัง (Kokang) คือ คนจีนที่มีความเชื่อทางศาสนาเหมือนชาวจีนทั่วไป (กวาดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 61) นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวจีนกับคนพื้นเมืองเมียนมานั้นยังมีการแต่งงานกับผู้หญิงชาวพื้นเมืองเมียนมา และผู้หญิงพื้นเมืองเมียนมาต้องการที่จะมีสามีเป็นคนจีนเพราะถือว่าเป็นคนร่ำรวยและขยัน สาเหตุอย่างหนึ่งที่คนจีนเพศชายมีความสัมพันธ์ในลักษณะการแต่งงานกับหญิงชาวเมียนมา อันเนื่องจากคนจีนเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสังคมเมียนมาโดยทำให้ตนเองกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นการสร้างพื้นที่ทางด้านวัฒนธรรมให้กับตนเองให้มีความชอบธรรมที่จะอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ฉะนั้นการผสมกลมกลืนของคนจีนและชาวพื้นเมืองเมียนมาจึงสะท้อนให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการเข้าถึงอำนาจด้านเศรษฐกิจ ตัวอย่างการคงอยู่ของอัตลักษณ์ของความเป็นวัฒนธรรมของคนจีน เช่น หากคนจีนแต่งงานกับหญิงพื้นเมืองชาวเมียนมาแล้วมีลูกผู้ชายก็จะอบรมสั่งสอนโดยใช้วัฒนธรรมของจีน แต่ถ้าเป็นลูกผู้หญิงก็จะเลี้ยงดูตามแบบวัฒนธรรมชาวเมียนมา ด้วยเหตุนี้ในการก่อตั้งชุมชนของคนจีนในช่วงเวลาก่อนอาณานิคมตะวันตกจะเห็นว่าคนจีนในเมียนมาสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมและสังคมเมียนมาได้เป็นอย่างดีและยังรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเข้มข้น

ด้านการเมือง ความสัมพันธ์ของคนจีนในเมียนมาที่เกี่ยวกับการเมืองนั้นส่วนใหญ่มิเยียนมานั้นจะให้ความสำคัญกับจีนยูนนานในแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้านการค้าและความมั่นคงของรัฐในพื้นที่ชายแดน โดยที่รัฐบาลเมียนมานั้นให้ชาวจีนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนนั้นติดต่ออาวุธเพื่อทำหน้าที่คอยป้องกันการรุกรานของประเทศตะวันตกซึ่งเข้ามาภายหลังภายหลัง

การสิ้นสุดอำนาจของราชวงศ์ชิงในปี ค.ศ. 1911 ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ทางการค้า ชายแดนและการรักษาวัฒนธรรมวิถีชีวิตของตนเองโดยไม่มีอำนาจทางการเมืองของเมียนมาเข้ามาแทรกแซง ซึ่งด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนจีนยูนนานมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลเมียนมา

3. พัฒนาการทางชุมชนของจีนในประเทศเมียนมายุคการตกเป็นอาณานิคมอังกฤษ (ค.ศ. 1885-1948)

การปกครองของอังกฤษในเมียนมาระยะแรกยังไม่ค่อยมีคนต่อต้านมากนัก เพราะยังไม่กระทบต่อโครงสร้างสังคมในเมียนมา อังกฤษยังคงใช้ภาษาเมียนมาเป็นภาษาราชการ ต่อมา อังกฤษผนวกเมียนมาเข้าเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดีย อันที่จริงอังกฤษไม่ได้ต้องการเมียนมาเป็นอาณานิคม เนื่องจากต้องการรักษาผลประโยชน์ของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ในแคว้นเบงกอลซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1886 ในสมัยพระเจ้าจีบอแห่งราชวงศ์อลองพญา ถูกอังกฤษบังคับให้สละราชสมบัติและเนรเทศไปอยู่เมืองรัตนคีรี ประเทศอินเดีย หลังสิ้นสุดสงครามอังกฤษ-เมียนมาครั้งที่ 3 อังกฤษไม่ได้แต่งตั้งใครให้เป็นกษัตริย์เมียนมาอีกเลย ผลของสงครามครั้งสุดท้ายในเมียนมา ทำให้สถาบันกษัตริย์ของเมียนมาถูกทำลายลง เป็นอันสิ้นสุดการปกครองโดยระบอบกษัตริย์ของเมียนมาที่มีมาอย่างยาวนาน (ศิวพร ชัยประสิทธิกุล, ม.ป.ป., น. 90)

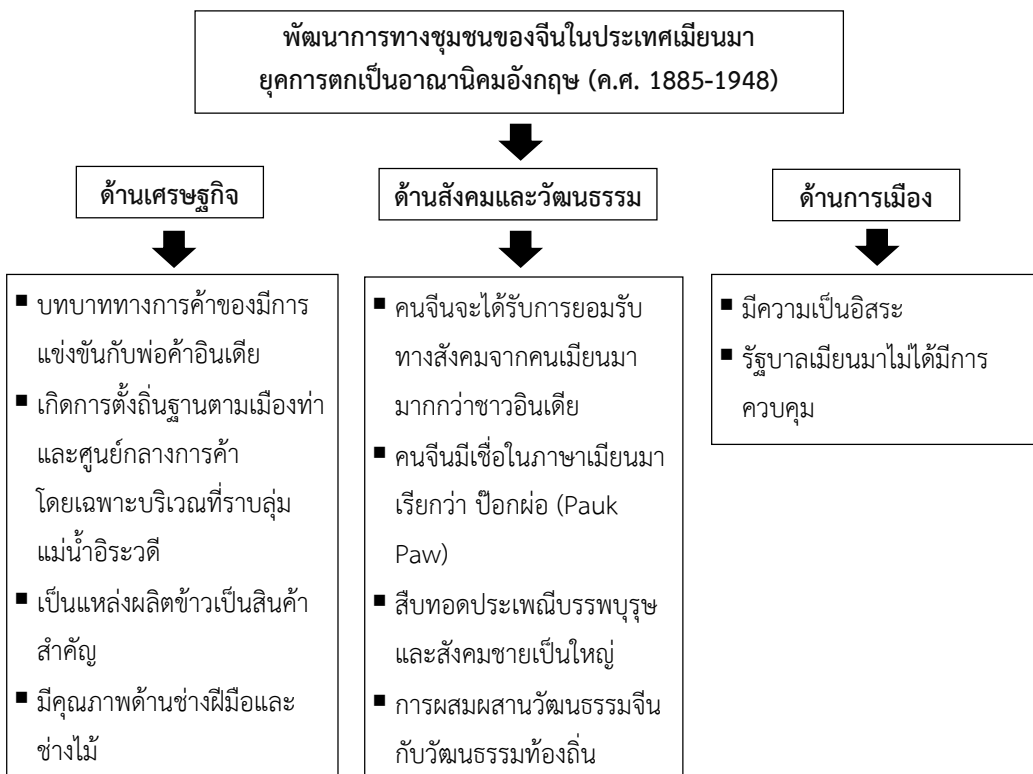
ด้วยเหตุนี้ ทำให้ชาวเมียนมาส่วนใหญ่ไม่พอใจเพราะขาดสถาบันกษัตริย์ที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เมื่อสถาบันกษัตริย์ล่ม สถาบันศาสนาก็พลอยล่มไปด้วย โดยที่อังกฤษไม่คิดที่จะทำนุบำรุงพุทธศาสนาของเมียนมาให้คงอยู่สืบไป วัดกับประชาชนซึ่งเคยมีความผูกพันก็เริ่มห่างเหิน ระบบราชการสำนักซึ่งเคยควบคุมข้าราชการต่างๆ ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นสลายตัวลง ข้าราชการต่างๆ ก็พลอยหมดอำนาจ ประชาชนที่เคยชินกับระบบศักดินาส่งกัฒข้าราชการขุนนางที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นก็หมดที่พึ่ง เมื่ออังกฤษนำระบบหมู่บ้านมาใช้โดยมีการหมุนเวียนตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้าน นำระบบเทศบาลเข้ามาใช้ตามเมืองใหญ่ๆ ทางตอนล่างของเมียนมา เพื่อยกระดับการเก็บภาษีให้สูงขึ้นและจัดระบบการเก็บภาษีแบบเดียวกันหมดและให้ปฏิบัติตามคำสั่งของอังกฤษ นับว่าเป็นการทำลายระบบทางสังคมแบบเก่าของเมียนมา เกิดการขัดแย้งระหว่างประชาชนและผู้ปกครองที่มาจากต่างหมู่บ้าน (ศิวพร ชัยประสิทธิกุล, ม.ป.ป., น. 90-92)

จะเห็นว่าลักษณะของการปกครองแบบเดิมของเมียนมานั้นถูกแทนที่ด้วยการปกครองแบบตะวันตก โดยเริ่มตั้งแต่ครั้งหลังของศตวรรษที่ 19 นอกจากบรรดาชาติตะวันตกจะพากันแข่งขันช่วงชิงดินแดนเพื่อสถาปนาอาณานิคมของพวกเขาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น

เรื่อยๆ ยังทำให้ปริมาณการค้าระหว่างภูมิภาคนี้กับดินแดนส่วนอื่นๆ ของโลกขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่อกลับมาพิจารณาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีนในเมียนมาหลังจากที่เมียนมาตกเป็นอาณานิคมอังกฤษกล่าวคือ อังกฤษใช้เมียนมาเป็นสะพานเชื่อมเศรษฐกิจกับจีน ทำให้กิจการการค้าในบริเวณภาคเหนือของเมียนมาและมณฑลยูนนานกลับมาคึกคักอีกครั้ง ขณะเดียวกันชุมชนจีนในเมือพะม่ก็ได้กลายเป็นชุมชนที่การผสมผสานระหว่างจีนกวางตุ้งและชาวจีนฮกเกี้ยนที่อพยพเข้ามาทางเรือกับชาวจีนยูนนานซึ่งอพยพเข้ามาทางบก และกลับเข้ามา มีบทบาทควบคู่กับยุทธศาสตร์การเปิดการค้าทางตอนใต้ของจีน ซึ่งอังกฤษจำเป็นต้องใช้ความพยายามในการเจรจาทางการทูตทุกรูปแบบในเพื่อให้นโยบายในการติดต่อการค้าของจีนนั้น กลายเป็นจริงให้ได้ ชาวจีนเหล่านี้จึงได้กลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในเมืองพะม่อีกครั้งโดยมีอาชีพหลักคือการค้าขายตามแนวชายแดน (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 101)

แผนภาพที่ 2 พัฒนาการทางชุมชนของจีนในประเทศไทยยุคการตกเป็นอาณานิคมอังกฤษ (ค.ศ. 1885-1948)

ด้านเศรษฐกิจ ชาวจีนในเมียนมานั้นยังเปรียบเทียบกับไม่ได้กับชาวอินเดีย โดยเฉพาะพวกแชกเซตตี้ (Chettyears) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำครอบงำกิจการทางเศรษฐกิจในทุกๆ ด้านของเมียนมา ในปี ค.ศ. 1894 การเดินทางเข้าออกของคนจีนสู่เมียนมาทางบกและทางทะเลก็ยังคงมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีบริษัทเรือกลไฟของเอกชนอังกฤษที่มีการเปิดบริการรับส่งผู้โดยสารและสินค้าระหว่างเมืองย่างกุ้งกับสิงคโปร์และมาเลเซีย

คลื่นการอพยพในครั้งนี้ของชาวจีนนับวันยังมีมากขึ้นเป็นผลมาจากการอาศัยเรือกลไฟของอังกฤษเข้ามาในเมียนมาก่อนให้เกิดการตั้งถิ่นฐานตามเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิรวดีซึ่งกำลังถูกพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งผลิตข้าวสำคัญเพื่อป้อนตลาดโลก ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นในเมียนมาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากจะทำให้ปริมาณการค้าระหว่างประเทศทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้วยังทำให้บทบาททางการค้าของพ่อค้าอินเดียมีคู่แข่งมากขึ้น สินค้าบางประเภทซึ่งเดิมส่งมาจากประเทศอินเดียมีราคาสูงกว่าสินค้าประเภทเดียวกันที่ส่งมาจากประเทศจีนหรือชุมชนจีนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาแข่งขันด้วย ขณะเดียวกันพ่อค้าชาวจีนก็เริ่มเข้ามามีบทบาทครอบงำการค้าข้าวระหว่างเมียนมากับชุมชนจีนได้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ส่วนช่างฝีมือและช่างไม้ต่างๆ ที่เป็นชาวจีนก็เป็นที่ยอมรับของสังคมเมียนมาตลอดจนเจ้าหน้าที่อาณานิคมอังกฤษว่ามีความประณีตกว่าสินค้าของอินเดีย ภายในเวลาไม่กี่ปีหลังจากที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมียนมา ชาวจีนจึงมีโอกาสนในการเปลี่ยนสถานภาพของตนเองและขยายบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางของพวกเขาก็ไปแทบทุกสาขาของเศรษฐกิจเมียนมา และแต่ละด้านในสังคมคนจีนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองเมียนมาเป็นอย่างดี (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 102)

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับคนพื้นเมืองในเมียนมานั้น ส่วนใหญ่คนจีนจะได้รับการยอมรับทางสังคมจากคนเมียนมามากกว่าชาวอินเดีย ซึ่งคนจีนเหล่านี้ตัดสินใจในการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในเมียนมาแล้วมักจะแต่งงานอยู่กินกับชาวเมียนมาหรือชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ได้อย่างสะดวก โดยครอบครัวชาวพื้นเมืองในเมียนมาเองก็ให้การยอมรับครอบครัวชาวจีนในฐานะเครือญาติใกล้ชิด หรือที่ภาษาเมียนมาเรียกว่า ป็อกผ่อ (Pauk Paw) โดยลูกชายที่เกิดมาก็จะได้รับการเลี้ยงให้กลายเป็นจีนโดยสืบทอดประเพณีบรรพบุรุษในแผ่นดินจีนต่อไป ส่วนลูกสาวก็จะได้รับการเลี้ยงดูปลูกฝังให้กลายเป็นสตรีเมียนมาในอนาคต ส่วนใหญ่ชาวจีนในเมียนมาปรารถนาที่จะยกลูกสาวให้เป็นภรรยาของคนจีนด้วยกัน เพราะเชื่อว่าคนจีนมีความวิริยะอุตสาหะในการทำมาหากิน ทั้งนี้ คนจีนยังได้มีการฝึกพูดภาษาเมียนมาได้เป็นอย่างดีมีการผสมผสานวัฒนธรรมจีนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างจีนกับเมียนมา (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 103)

ด้านการเมือง สำหรับความสัมพันธ์ด้านการเมือง ชาวจีนในเมียนมาในช่วงของการตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ รัฐบาลเมียนมาไม่ได้มีการเข้ามาจัดการหรือควบคุมชาวจีนเหล่านี้มากนัก ฉะนั้นประเด็นเรื่องการเมืองระหว่างจีนและรัฐบาลเมียนมานั้นจะปรากฏชัดเจนภายหลังจากเมียนมานั้นมีการสร้างชาติของเมียนมาหลังได้รับเอกราชแล้ว (Li, 2017)

4. พัฒนาการทางชุมชนของจีนในประเทศเมียนมายุคหลังการล่าอาณานิคม (ช่วงการได้รับเอกราช ค.ศ. 1948–ปัจจุบัน)

ภายหลังจากเมียนมาได้รับเอกราชในวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1948 รัฐบาลเมียนมาก็คำนึงถึงปัญหาในเรื่องชนกลุ่มน้อยหรือสถานะสูญญากาศทางประชากร (Population Vacuum) ของประเทศ เพราะประเทศเมียนมานั้นประกอบไปด้วยชนกลุ่มน้อยหลากหลายเชื้อชาติ นอกจากในดินแดนของตนเองแล้วยังต้องเจอกับปัญหาชนกลุ่มน้อยขนาดใหญ่ที่อพยพมาจากจีนและอินเดีย ซึ่งคนจีนและคนอินเดียนั้นมีบทบาทในการครอบงำเศรษฐกิจของเมียนมาเป็นอย่างมาก ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนอังกฤษจะคืนเอกราชให้กับเมียนมา และอังกฤษได้ประกาศใช้กฎหมายคนเข้าเมืองเมียนมา (The Burma immigration Act) ในปี ค.ศ. 1947 เพื่อเปิดโอกาสให้คนอินเดียกว่า 400,000 คน และคนจีนกว่า 14,000 คน ซึ่งเคยอพยพกลับภูมิลำเนาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้สามารถกลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินในเมียนมาได้อีกครั้ง ซึ่งในกรณีการอพยพของชาวจีนนั้นรัฐบาลเมียนมาต้องการให้คนจีนเหล่านี้กลับมาตั้งชุมชน แต่ในส่วนของชาวอินเดีย เมียนมานั้นกังวลมากเพราะกลัวว่าคนเหล่านี้จะเข้ามาครอบงำในทางเศรษฐกิจของเมียนมาเหมือนยุคอาณานิคม (ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, ม.ป.ป., น. 90-92)

ด้านเศรษฐกิจ คนจีนที่อยู่ในเมียนมาสามารถร่วมมือกับลูกหลานของพวกเขาที่ถือสัญชาติชาวพื้นเมืองตั้งแต่เมียนมาได้รับเอกราชในช่วงแรกๆ โดยเข้าไปवादซื้อกิจการต่างๆ ของพวกแขกเซ่ตตี้ไว้ ขณะเดียวกันรัฐบาลเมียนมาก็ได้มุ่งยึดกิจการของพวกแขกเซ่ตตี้เป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุด โดยเฉพาะกิจการที่ดิน การผูกขาดการนำเข้าและการส่งออก ธุรกิจการเงิน และการธนาคาร เป็นต้น ผลของนโยบายยึดทรัพย์สินของชาวต่างด้าวในครั้งนั้น ผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงก็คือ ชาวอินเดีย ขณะที่ชาวจีนต่างด้าวที่ทำธุรกิจจำนวนน้อยมากที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการ (คลังปัญญาไทย, ม.ป.ป.)

ในส่วนของกิจการการค้าปลีกนั้น รัฐบาลเมียนมายังเปิดโอกาสให้ชาวจีนและครอบครัวสามารถประกอบธุรกิจต่อไปได้ ขณะเดียวกันการที่รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลทหารเมียนมา ในขณะที่ส่วนใหญ่คนเชื้อสายจีนในเมียนมาก็ล้วนให้การสนับสนุน

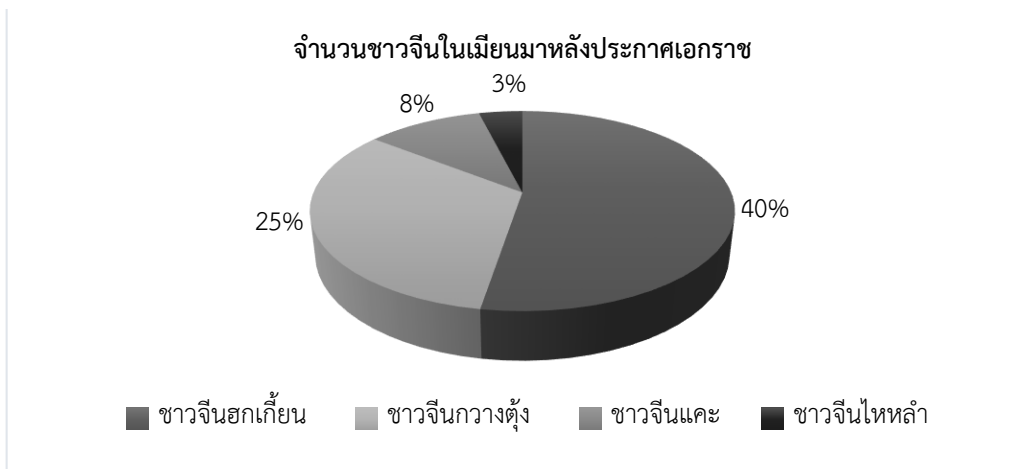
พรรคคอมมิวนิสต์จีน ส่งผลให้สถานะภาพทางเศรษฐกิจของคนจีนเหล่านั้นมีความเข้มแข็ง เพราะการเข้าไปสวมบทบาทแทนพ่อค้าอินเดียในกิจการการลงทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐวิสาหกิจ ในเมียนมาจำเป็นต้องประสานผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ กับพวกคนจีนเหล่านี้มากขึ้น และรัฐบาลทหารเมียนมายังต้องร่วมมือกับพวกจีนคอมมิวนิสต์ในการให้โอกาสพ่อค้าเหล่านี้ โดยให้มีการรักษาวินัยชีวิตของชุมชนจีนในเมียนมาอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ สมาคม โรงเรียน โรงพยาบาล หนังสือพิมพ์ และประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งชาวจีนถือว่าเป็นวิถีชีวิต ที่สำคัญของพวกเขา รัฐบาลเมียนมาภายใต้การนำของกองทัพก็ยังคงเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ โดยมีหอการค้าและสมาคมจีนต่างๆ ร่วมมือกับ สถานเอกอัครราชทูตจีนในกรุงย่างกุ้งคอยให้การสนับสนุนกิจกรรมเหล่านี้อย่างเหนียวแน่นต่อไป ขณะเดียวกันรัฐบาลเมียนมาตั้งแต่นั้นก็ถือว่าประเทศของตนไม่มีปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนอีกต่อไป เพราะรัฐบาลเมียนมามีสายสัมพันธ์ที่ดีต่อรัฐบาลจีนตลอดจนปี ค.ศ. 1960 เพราะฉะนั้นคนจีน ในเมียนมาจึงมีสถานภาพดีกว่าผู้มีเชื้อสายต่างด้าวอื่นๆ คนเหล่านี้จึงสามารถใช้ชีวิตกลมกลืน กับคนเมียนมาพื้นเมืองได้เป็นอย่างดี บางคนถึงกับประสบความสำเร็จและร่ำรวยอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นเศรษฐีรุ่นใหม่ในยุคเผด็จการทหารเมียนมาได้โดยไม่ยากลำบาก โดยเฉพาะผู้ที่มี สายสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้น ในยุคนี้จึงถือว่าชุมชนชาวจีนมีความมั่งคั่งทางด้าน เศรษฐกิจเป็นอย่างมาก (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2550, น. 45)

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชาวจีนในเมียนมาในที่นี้รวมทั้งที่เพิ่งอพยพเข้ามาใหม่ และลูกหลานชาวจีนที่เกิดใหม่ในช่วงปี ค.ศ. 1950 มีเพียงประมาณ 300,000 คน โดยชาวจีน เหล่านี้ประกอบไปด้วย ชาวจีนฮกเกี้ยนประมาณร้อยละ 40 ชาวจีนกวางตุ้งร้อยละ 25 ชาวจีนแคะร้อยละ 8 และชาวจีนไหหลำร้อยละ 3 ทั้งนี้ คนจีนดังกล่าวมีบทบาทสำคัญ ในทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการค้าข้าวและกิจการการค้าอื่นๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ อิรวดีแทนพวกอินเดียหรือแขกเซตตี (Chettyars) ดังนั้น จึงส่งผลให้ชุมชนจีนในบริเวณนี้ มีขนาดใหญ่ขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น เมืองย่างกุ้งมีชาวจีนประมาณ 500,000 คน เมืองมะละแหม่ง ก็มีคนจีนประมาณ 15,000 คน ทำให้สถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนในเมียนมา มีความเข้มแข็งมาก ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งเป็นสมาคมขึ้น (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 237)

สมาคมจีนในเมียนมาประกอบด้วย สมาคมของหอการค้าและองค์กรลับหรืออัยยี่จำนวน 2 ก๊ก คือ หงปิงหรือพวกธงแดงมีสมาชิกประมาณ 40,000 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ที่นิยมพวกพรรคคอมมิวนิสต์จีน และพวกไป๋หรือพวกธงขาวที่ส่วนใหญ่เป็นจีนกวางตุ้งที่นิยม พรรคกั๋วมินตั๋ง ในช่วงปี ค.ศ. 1950 ในขณะเดียวกันชาวจีนในเมียนมาขณะนั้นยังมีสมาคม ตระกูลจีนอีกเป็นจำนวนมากประมาณ 80 สมาคม และทั้งประเทศมีโรงเรียนสอนภาษาจีนตั้งแต่ ระดับประถมจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้นประมาณ 180 แห่ง โดยเฉพาะเมืองย่างกุ้งมีจำนวน

28 แห่ง ขณะเดียวกันสถานเอกอัครราชทูตประเทศจีนกำลังร่วมมือกับบรรดาพ่อค้าและผู้นำคนจีน เพื่อหาทางทำลายอิทธิพลพรรคกัว๋มผิงที่เคยฝังแน่นอยู่ในระบบการศึกษาเมื่อครั้งเข้ามาเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตย ดังนั้น รัฐบาลเมียนมาพยายามที่จะลดบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่เป็นภาษาจีน โดยหนังสือพิมพ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อคนจีนในการสนับสนุนพรรคกัว๋มผิงดังอย่างเห็นได้ชัดเจน (ASEAN Statistical Yearbook, 2005)

แผนภาพที่ 3 จำนวนชาวจีนในเมียนมาในช่วงปี ค.ศ. 1950 มีเพียงประมาณ 300,000 คน

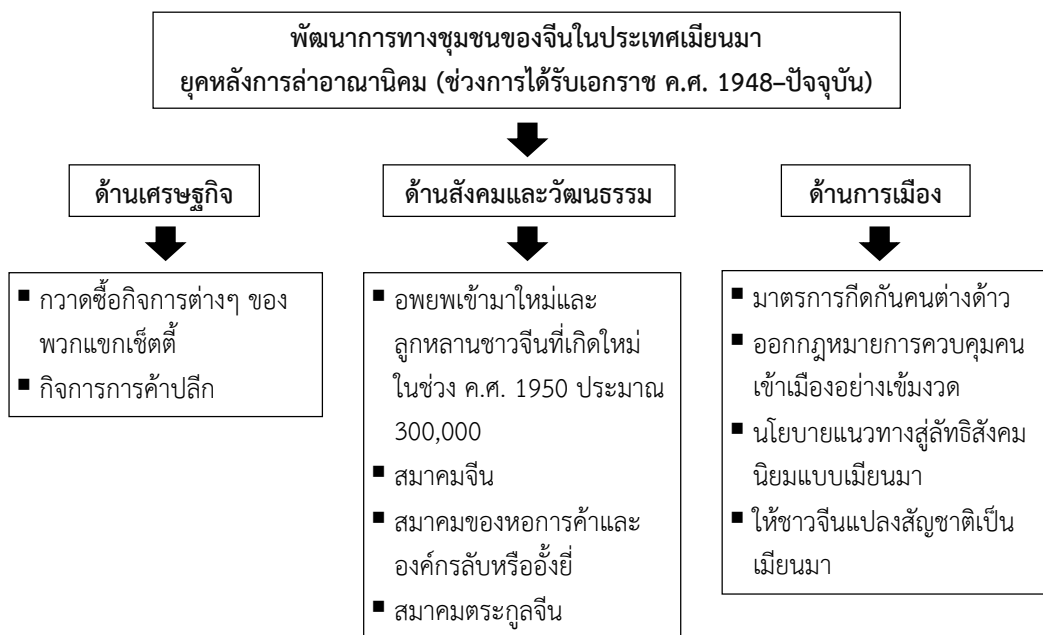

ด้านการเมือง ปัญหาของชาวจีนในเมียนมาส่วนใหญ่จึงมักเกิดจากมาตรการที่เกี่ยวข้องทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม รัฐบาลเมียนมาต้องการสร้างความเป็นเอกภาพให้รัฐเอกราชใหม่ รัฐบาลได้ประกาศห้ามไม่ให้ชาวจีนและชาวอินเดียเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมียนมา ทั้งนี้ ยังออกกฎหมายการควบคุมคนเข้าเมืองอย่างเข้มงวดโดยไม่มีการกำหนดโควตาการเข้าเมืองใดๆ อย่างแน่นอน ถัดจากนั้นก็ได้ออกใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเป็นพลเมืองของสหภาพ ปี ค.ศ. 1954 เพื่อเปิดโอกาสทางอ้อมให้ชาวจีนแปลงสัญชาติเป็นเมียนมาได้โดยสะดวก ซึ่งมีชาวจีนจำนวน 21,433 คน ขอแปลงสัญชาติเป็นเมียนมา ขณะเดียวกันรัฐบาลเมียนมาก็ได้บังคับให้คนเหล่านี้จำเป็นต้องมีบัตรประจำตัวต่างด้าวและต่ออายุทุกปี ใครฝ่าฝืนก็จะมียกโทษ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 386-387)

ภายในเวลาไม่นานคนจีนส่วนใหญ่ก็ค่อยๆ แปลงสัญชาติเป็นเมียนมาเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ชาวอินเดียซึ่งเป็นที่ยังขงชาวพื้นเมืองก็ขายกิจการให้พ่อค้าชาวจีนในยุคของนายพลเนวิน ในปี ค.ศ. 1958 นโยบายแนวทางสู่ลัทธิสังคมนิยมแบบเมียนมา (The Burmese Way to Socialism) ก็ค่อยๆ ก่อดับบทบาทของพ่อค้าอินเดียโดยเฉพาะพวกแขกเซตต์ออกไปจากวงจร

เศรษฐกิจของเมียนมาอย่างรวดเร็ว และจะเห็นอย่างชัดเจนมากขึ้นภายหลังที่พลเอกเนวิน ยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จ ในปี ค.ศ. 1962 ถัดจากนั้นสภาปฏิวัติ (Revolutionary Council) ก็ได้ ประกาศยึดกิจการต่างๆ ของชาวต่างด้าวทั้งหมด ตั้งแต่ธุรกิจการค้าระหว่างประเทศ ธุรกิจ กู้ยืมเงิน ธุรกิจการค้าส่ง โรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนอาชีพเฉพาะต่างๆ ในรัฐวิสาหกิจและ ภาคเอกชนของเมียนมา ในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้จึงทำให้คนจีนและคนอินเดีย เดินทางกลับประเทศของตนหรือเดินทางออกจากประเทศเมียนมาทั้งหมด ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1963 แต่มาตรการดังกล่าวก็เป็นประโยชน์ต่อคนจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมียนมาอย่างยาวนาน และเป็นประโยชน์กับชาวจีนต่างด้าวซึ่งแปลงสัญชาติกลายเป็นคนเมียนมาไปก่อนหน้านี้ในปี ค.ศ. 1962 (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 238)

แผนภาพที่ 4 พัฒนาการทางชุมชนของจีนในประเทศเมียนมายุคหลังการล่าอาณานิคม (ช่วงการได้รับเอกราช ค.ศ. 1948-ปัจจุบัน)

5. บทวิเคราะห์การอพยพของชาวจีนภายใต้ผลกระทบด้านการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในการกล่าวถึงการอพยพของชาวจีนภายใต้ ผลกระทบด้านการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผู้เขียนได้นำเอาทฤษฎีว่าด้วยการย้ายถิ่น (Theory of Migration) ของ Everett Lee (1966) มาเป็นกรอบแนวทางอธิบายโดยอธิบายปัจจัยหรือเงื่อนไขพื้นที่ต้นทาง

ที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่น และปัจจัยหรือเงื่อนไขในพื้นที่ปลายทางที่ดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดย Everett กล่าวถึงองค์ประกอบของการย้ายถิ่น 4 ประการ คือ

(1) ปัจจัยหรือเงื่อนไขพื้นที่ต้นทาง หมายถึง การย้ายถิ่นจะเริ่มต้นที่จุดซึ่งเป็นพื้นที่ต้นทางของกระบวนการย้ายถิ่นซึ่งหมายถึงการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต้นทางอันเนื่องมาจากอิทธิพลต่างๆ ที่มีอยู่พื้นที่ต้นทาง ซึ่งอิทธิพลที่มีผลทำให้บุคคลนั้นย้ายออกแบ่งออกเป็น

- ปัจจัยที่ผลักดันหรือปัจจัยที่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าจะไม่อยากจะอยู่ที่เดิม เรียกว่า ปัจจัยลบ
- ปัจจัยดึงดูดหรือปัจจัยที่ยึดตัวบุคคลไว้ไม่ให้มีความรู้สึกอยากจะย้ายถิ่น เรียกว่า ปัจจัยบวก
- ปัจจัยภาวะเป็นกลางหรือปัจจัยที่บุคคลจะให้คุณค่าต่อการย้ายถิ่นอย่างไร เรียกว่า ปัจจัยภาวะเป็นกลาง

ดังนั้น สำหรับพื้นที่ต้นทางก็จะประกอบไปด้วยปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดัน ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลในการตัดสินใจในการย้ายถิ่น ตัวอย่างปัจจัยดึงดูด เช่น การมีครอบครัวที่ดี ความสะดวกสบายในการทำมาหากิน การมีที่อยู่อาศัย เป็นต้น ตัวอย่างปัจจัยผลักดัน เช่น มีปัญหาครอบครัว ความไม่ปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ความยากจน ปัญหาการเมือง ภัยธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนปัจจัยที่เป็นกลางนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าคุณค่าจะตัดสินใจอย่างไรต่อปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดัน

(2) ปัจจัยหรือเงื่อนไขในพื้นที่ปลายทาง หมายถึง จุดหมายของการย้ายถิ่นคือพื้นที่ปลายทางซึ่งประกอบไปด้วยปัจจัย 3 ประการคือ

- ปัจจัยต่อต้านหรือผลักดันที่ทำให้ผู้ย้ายถิ่นไม่ตัดสินใจย้ายไปในพื้นที่ปลายทาง เช่น สภาวะสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม อาชญากรรม เป็นต้น
- ปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อการตัดสินใจในการย้ายถิ่นเข้าไปในพื้นที่ปลายทาง เช่น ค่าแรงที่สูงสวัสดิการสังคม สถานศึกษาดี เป็นต้น
- ปัจจัยเป็นกลางๆ คือเป็นการตัดสินใจของผู้ย้ายถิ่นที่ให้คุณค่าต่อปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดในพื้นที่ปลายทาง

(3) ปัจจัยหรืออุปสรรคที่อยู่ระหว่างพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง หมายถึง ความสำเร็จของการย้ายถิ่นนั้นจะขึ้นอยู่กับน้ำหนักของอุปสรรคระหว่างพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง เช่น กระบวนการค่าใช้จ่าย ขั้นตอนต่างๆ ที่จะต้องผ่านไปยังพื้นที่ปลายทาง กฎหมายเกี่ยวกับการเดินทาง เป็นต้น ทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการย้ายถิ่น

(4) ปัจจัยลักษณะของผู้ย้ายถิ่น หมายถึง ปัจจัยนี้จะพูดถึงลักษณะของตัวบุคคลที่มีการตัดสินใจในการย้ายถิ่น โดยการย้ายถิ่นนั้นจะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นผู้กำหนดโดย

คำนึงถึงปัจจัยผลักดัน ปัจจัยดึงดูด และปัจจัยเป็นกลาง ของพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง ดังนั้น ในปัจจัยนี้จะเน้นการตีความของบุคคลต่อปัจจัยดังกล่าว

การศึกษาทฤษฎีว่าด้วยการย้ายถิ่น (Theory of Migration) ของ Everett (1966) จะทำให้เข้าใจในประเด็นการย้ายถิ่นระหว่างประเทศมากขึ้นโดยตีความจากปัจจัยผลักดัน และปัจจัยดึงดูดของพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง (อุษามาศ เสียมักดี, 2561, น. 34-35)

หากวิเคราะห์ตามทฤษฎีทฤษฎีว่าด้วยการย้ายถิ่น (Theory of Migration) ของ Everett (1966) จะพบว่าการอพยพย้ายถิ่นของคนจีนที่เข้ามาในประเทศเมียนมานั้นส่วนใหญ่จะเกิดจากปัจจัยหรือเงื่อนไขในพื้นที่ต้นทางและปัจจัยหรือเงื่อนไขในพื้นที่ปลายทาง กล่าวคือ

ปัจจัยหรือเงื่อนไขในพื้นที่ต้นทางที่ส่งผลต่อการอพยพ เป็นช่วงที่แรงงานชาวจีนหลังไหล ออกนอกประเทศภายหลังสงครามฝิ่นครั้งที่สอง (ค.ศ. 1858-1860) การพ่ายแพ้สงครามฝิ่น ทำให้ทางการจีนต้องยอมให้มหาอำนาจตะวันตกระดมแรงงานจีนไปทำงานในต่างประเทศได้อย่างเสรี จนเรียกว่าเป็นช่วงการอพยพของกุลิชาวจีน (Chinese Contract Coolie Migration) (สักรินทร์ นิยมศิลป์, 2555, น. 3)

ปัจจัยหรือเงื่อนไขในพื้นที่ปลายทางที่ส่งผลต่อการอพยพ โดยเล็งเห็นผลประโยชน์ ด้านเศรษฐกิจ เมื่ออังกฤษผนวกเมียนมาไว้เป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคม เพราะอังกฤษเล็งเห็น ประโยชน์จากเมียนมาโดยใช้เมียนมาเป็นเส้นทางเชื่อมโยงการค้าระหว่างอังกฤษกับจีน การที่อังกฤษใช้เมียนมาเป็นสะพานเชื่อมต่อด้านการค้ากับจีน โดยอังกฤษและจีนทำสนธิสัญญา การค้าระหว่างจีนและเมียนมาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนหลังไหลเข้าไปตั้งถิ่นฐานในประเทศเมียนมา ทั้งนี้ รวมถึงการที่อังกฤษเปิดเส้นทางเดินเรือรับบริการผู้โดยสารและสินค้า ระหว่างอาณานิคมช่องแคบ (The Straits Settlements) ได้แก่ สิงคโปร์ ปีนัง จากการอธิบาย ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการอพยพของชาวจีนเข้ามาในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึง ประเทศเมียนมา ต้องพิจารณาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การค้าของจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังส่งผลต่อการพัฒนา ชุมชนของชาวจีนในเมียนมา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง หลังจากที่มีการ เพิ่มจำนวนของชาวจีนในเมืองท่าสำคัญและศูนย์กลางการค้าของเมียนมา ลักษณะบทบาททาง เศรษฐกิจของคนจีนนั้น ยังถือว่าเป็นรองอินเดียอยู่เพราะชาวอินเดียในเมียนมามีความมั่งคั่ง ทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากอังกฤษนั้นให้ชาวอินเดียเข้ามาดูแลเรื่องเศรษฐกิจในเมียนมา แต่ในด้านสังคมนั้นชาวจีนก็ถือว่าเป็นได้รับการยอมรับมากกว่าชาวอินเดีย ชาวจีนในเมียนมา ส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรในประเทศเมียนมานั้น ส่วนมากมักจะมีการแต่งงานกับสตรี ชาวเมียนมาหรือชนกลุ่มน้อยในเมียนมา ซึ่งชาวเมียนมานั้นก็ได้ยอมรับครอบครัวจีนในฐานะ ญาติห่างๆ ซึ่งภาษาเมียนมาเรียกว่า ป็อกพ่อ โดยลูกชายที่เกิดมามีจะถูกเลี้ยงดูให้กลายเป็น

คนจีนและปลูกฝังวัฒนธรรมจีนเพื่อสืบทอดบรรพบุรุษต่อไป ส่วนลูกสาวนั้นก็ได้รับการเลี้ยงดูในแบบวิถีของเมียนมาให้เป็นสตรีที่ดีของเมียนมาในอนาคต ในด้านเศรษฐกิจนั้นคนจีนได้เข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในธุรกิจการค้าระหว่างเมียนมาและชุมชนจีนต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีการประกอบอาชีพช่างไม้ช่างฝีมือต่างๆ จนเป็นที่ยอมรับในสังคมเมียนมา ดังนั้น ในเวลาเพียงไม่กี่ปีหลังจากการอพยพของชาวจีนในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมียนมา ชาวจีนเหล่านี้ก็มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมและครอบครัวให้เป็นที่ยอมรับและมีบทบาทสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจของเมียนมาเป็นอย่างมาก ในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนจีนในเมียนมาก็มีการผสมผสานและกลืนกลายกับคนพื้นเมืองได้ง่ายกว่าอินเดีย อันเนื่องมาจากชาวจีนรู้สึกว่ามีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณี ภาษาที่คล้ายคลึงกับจีน ดังนั้น การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในเมียนมานั้นไม่ได้ถูกต่อต้านจากคนพื้นเมืองที่อยู่ภายในประเทศ

ดังนั้น จะเห็นว่าหลังจากมีการค้าขายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจำนวนของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนจีนในเมียนมาโดยเฉพาะเมืองย่างกุ้งนั้นมีคนจีนอาศัยอยู่มาก ซึ่งปัจจุบันถือเป็นชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดของเมียนมา ในชุมชนจีนเหล่านี้ได้มีการรักษาอัตลักษณ์ประเพณีและวัฒนธรรมของความเป็นจีนได้อย่างเหนียวแน่นซึ่งจะปรากฏออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมต่างๆ ในเทศกาลสำคัญ การอยู่รวมกันของคนจีนในเมียนมานั้นก็จะมีการผสมผสานระหว่างคนจีนกับคนพื้นเมืองเป็นจำนวนมาก คนจีนเหล่านี้ก็มีวิธีการจัดการทางองค์กรทางสังคมก็คือมีสมาคมแซ่หรือตระกูล องค์กรของสมาคมเหล่านี้ก็จะมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้สมาชิกได้กราบไหว้บรรพชน ส่งเสริมสวัสดิการและความสมัครสมานสามัคคีของคนร่วมแซ่ รวมทั้งเก็บรักษากิจการงานความสำเร็จของคนในแซ่ด้วย อย่างไรก็ตาม คนในแซ่อาจไม่คนที่มียายเลือดเดียวกันก็ได้ ดังนั้น ลักษณะของสมาคมแซ่จะเป็นองค์กรที่ใหญ่กว่าองค์กรเครือญาติ ซึ่งในความเป็นจริงนั้นองค์กรแซ่ก็คือองค์กรในจินตนาการที่มองว่าทุกคนมีสายเลือดเดียวกัน (เกษียร เตชะพีระ, 2540ก) ดังนั้น ในลักษณะของสังคมจีนในเมียนมาก็มีความเชื่อมโยงของสมาคมแซ่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีการสอนภาษาจีนและมีหนังสือพิมพ์จีนในเมียนมาอีกด้วย การค้าระหว่างจีนกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลให้ชุมชนจีนเติบโตอย่างรวดเร็วในประเทศไทยโดยเฉพาะตามเมืองท่าและศูนย์กลางด้านการค้าต่างๆ ของเมียนมา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544, น. 88)

6. บทวิเคราะห์การอพยพมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของคนจีนกับการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคอมมิวนิสต์ในจีน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจีนของรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนนั้นได้ส่งผลโดยตรงต่อคนจีนในเมียนมาเป็นอย่างมาก เพราะรัฐบาลเมียนมานั้นได้สถาปนาการปกครองแบบสังคมนิยมหรือแบบเผด็จการทหารขึ้นซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนเป็นอย่างมาก ฉะนั้นจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเมียนมานั้นมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยการใช้ระบบการปกครองแบบสังคมนิยมซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนจีนในเมียนมาเป็นอย่างมาก

ในเนื้อหานี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของจีนที่เป็นคอมมิวนิสต์ที่ส่งผลต่อคนจีนในประเทศเมียนมา ซึ่งเริ่มจากการอธิบายโดยมองจากความสัมพันธ์ทางภูมิภาคก่อน กล่าวคือ รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์มองว่าคนจีนเป็นปัญหาสำคัญในการสร้างชาติเพราะปัญหาของชุมชนจีนมีมาอย่างยาวนานและมีผลต่ออิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งปัญหาบางประการมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศและนโยบายเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของจีน ดังนั้น รัฐบาลจีนจึงต้องมีนโยบายที่จะคอยควบคุมชุมชนจีนในดินแดนต่างๆ โดยเน้นความร่วมมือและความจงรักภักดีของชาวจีน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการกิจการจีนโพ้นทะเล (The Overseas Chinese Affairs Office: OCAO) ขึ้นมาดูแลนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจีนทั้งหมด ซึ่งคณะกรรมการกิจการจีนโพ้นทะเล (OCAO) เป็นองค์กรที่ต้องขึ้นตรงต่อรัฐบาลจีนโดยตรง นอกจากนี้ คณะกรรมการกิจการจีนโพ้นทะเล (OCAO) ยังได้มีการแต่งตั้งบรรดาผู้นำจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเคยร่วมมือกับรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนในการขับไล่ญี่ปุ่นและพรรคก๊กมินตั๋ง โดยให้คนจีนเหล่านั้นได้เข้ามามีตำแหน่งเป็นกรรมการของคณะกรรมการกิจการจีนโพ้นทะเล (OCAO) ด้วย หน้าที่ของคณะกรรมการกิจการจีนโพ้นทะเล (OCAO) ก็คือให้ความช่วยเหลือในการจัดทรัพยากรต่างๆ ของครอบครัวจีนที่อยู่ในประเทศจีนให้เป็นไปตามกรรมสิทธิ์ของคนจีนเหล่านั้น ช่วยเหลือในด้านการศึกษาบุตรของคนจีน และหาช่องทางในด้านการเงินโดยร่วมมือกับธนาคารเพื่ออำนวยความสะดวกในการส่งเงินกลับของชาวจีน (เกษียร เตชะพีระ, 2540, น. 57)

นอกจากนี้ รัฐบาลจีนยังส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสมาคมจีนที่กลับไปยังมาตุภูมิตามเมืองท่าต่างๆ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสมาคมก็เพื่อให้สมาคมเหล่านี้เป็นกระบอกเสียงสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อให้ชาวจีนเคลื่อนไหวทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในด้านที่เป็นประโยชน์สำหรับรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีน ถ้าเปรียบเทียบนโยบายของรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนกับพรรคก๊กมินตั๋งที่มีต่อคนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีลักษณะเหมือนกันในเรื่องการแสดงการสนับสนุนชาวจีนที่อยู่ในดินแดนต่างๆ ให้ได้รับประโยชน์

ทางด้านเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่แตกต่างก็คือรัฐบาลจีนนั้นได้มีเรื่องของการยกเลิกลักษณะคนจีนสองสัญชาติโดยนโยบายอยู่ร่วมกันอย่างสันติของนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล ส่วนด้านการเมือง รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ยังให้มีการคัดเลือกผู้นำจีนเพื่อเข้ามาเป็นสมาชิกสภาประชาชนแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่ร่างกฎหมายต่างๆ ทั้งนี้ เปิดโอกาสให้คนจีนทั่วโลกมีสิทธิในการเลือกตั้งให้สามารถใช้สิทธิในการเลือกตั้งได้ ดังนั้น นโยบายของจีนที่มีต่อคนจีนที่อยู่นอกประเทศนั้นก็จะแอบแฝงไปด้วยการควบคุมและสร้างสัมพันธ์ที่กับคนจีนที่อยู่นอกประเทศอยู่เสมอ (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2556)

แต่อย่างไรนั้น ปัญหาที่มีอยู่ว่าในประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีชุมชนจีนอาศัยอยู่นั้นรัฐบาลของประเทศนั้นมีมาตรการในการเลือกปฏิบัติต่อคนจีนอย่างไม่เท่าเทียมกันและจำกัดบทบาทต่างๆ ของชาวจีน ดังนั้น สิ่งเหล่านี้จึงทำให้รัฐบาลคอมมิวนิสต์ของจีนหมดความเชื่อถือในเรื่องการให้ความคุ้มครองแก่คนจีนที่อยู่ประเทศเหล่านี้ โดยที่รัฐบาลจีนไม่สามารถตอบโต้การกระทำของรัฐบาลเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลานั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศจีนยกเว้นเมียนมา เมื่อรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนไม่สามารถคุ้มครองชาวจีนได้คนเหล่านี้จึงเกิดความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ในปี ค.ศ. 1954 หลังจากที่รัฐบาลจีนประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็มีการกำหนดกรอบการปฏิบัติต่อคนจีนอย่างจริงจังโดยมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองชาวจีนในดินแดนต่างๆ โดยเน้นความร่วมมือเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษา วัฒนธรรม และลัทธิรักชาติ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล ได้เข้ามาแก้ปัญหาในเรื่องของคนจีนที่ถือสองสัญชาติ โดยการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวนี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อชาวจีนในเรื่องการที่จะต้องเลือกว่าจะถือสัญชาติอะไร ส่วนรัฐบาลจีนเองก็ไม่ได้ตัดปัญหาไม่สนใจคนจีนแต่เปิดโอกาสให้คนจีนเหล่านั้นเลือกสัญชาติได้เอง ผลจากการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวชาวจีนบางส่วนที่ต้องการกลับไปยังมาตุภูมิรัฐบาลจีนก็พร้อมให้การช่วยเหลือ แต่ถ้าใครที่ต้องการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นก็ยอมได้ โดยรัฐบาลจีนยังคงให้คนจีนเหล่านั้นรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของความเป็นจีนไว้อย่างเหนียวแน่น (Litner, 2018)

ในกรณีของเมียนมาได้มีความสัมพันธ์กับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมากและส่งผลให้เมียนมาเกิดการปกครองแบบเผด็จการทหารหรือสังคมนิยมซึ่งทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นอย่างยิ่ง โดยจะเห็นได้ชัดตอนที่นายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล เดินทางเข้ามาสถาปนาทางการทูตกับเมียนมาซึ่งในขณะนั้นประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่มีใครติดต่อกับทางการทูตกับจีน การกำเนิดพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศเมียนมาเกิดจากการชักจูงของประเทศจีนในการต่อต้านขบวนการก๊อมินตั๋งในเมียนมา เหตุการณ์นี้นำไปสู่การสู้รบในยุทธการแม่น้ำโขงในการทำลายอิทธิพลของพรรคก๊อมินตั๋งซึ่งอยู่แถวเขตพรมแดนจีน

และเมียนมา เมื่อขุตราถอนโค่นกลุ่มก่อวินตวัตั้งเรียบร้อยแล้ว สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์บางส่วนก็เข้าไปมีบทบาทในการทำประโยชน์ให้กับรัฐบาลเมียนมา คือ โกกัง ปันทาย และว่าแดง ซึ่งคนจีนเหล่านี้ได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านความมั่นคงโดยรัฐบาลเมียนมาให้คนจีนเหล่านี้เป็นผู้ป้องกันศัตรูในแนวพรมแดนต่างๆ ฉะนั้นกลุ่มคนจีนเหล่านี้จึงได้รับสิทธิพิเศษในการเข้าไปมีบทบาทในการค้าขายชายแดนซึ่งมีทั้งสินค้าผิดกฎหมายและสินค้าถูกกฎหมาย นอกจากนี้ คนจีนเหล่านี้ยังได้รับอนุญาตให้ติดอาวุธเพื่อรับใช้รัฐบาลเมียนมาในเรื่องความมั่นคง ส่วนในด้านวิถีชีวิตนั้นชาวจีนเหล่านี้ยังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมจีนในการดำรงชีวิต ซึ่งแตกต่างกับชาวจีนในยุคนี้ที่ส่วนมากตั้งถิ่นฐานในบริเวณทางใต้ของเมียนมานั้นไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนของตนเองได้เพราะขัดต่อนโยบายการรวมชาติของเมียนมา เหตุการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลให้คนจีนบางส่วนต้องอพยพออกจากเมียนมาและบางส่วนต้องยอมถูกกลืนกลายเป็นคนพื้นเมืองเมียนมา (เกษียร เตชะพีระ, 2540ข, น. 57)

7. บทวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเมียนมาภายใต้ผู้นำเมียนมาเชื้อสายจีน

จีนได้ดำรงความสัมพันธ์แบบมิตรภาพกับรัฐบาลเมียนมาของนายพลอู ซึ่งไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดทั้งค่ายโลกเสรีและคอมมิวนิสต์ จนกระทั่งรัฐบาลทหารนำโดยนายพลเนวินทำการรัฐประหารในปี ค.ศ. 1962 หลังจากนั้นอีก 11 ปี ในปี ค.ศ. 1967 ภายใต้กระแสปฏิวัติวัฒนธรรมในปี ค.ศ. 1966-1976 ที่โหมกระพือในแผ่นดินจีนอย่างรุนแรง บรรดาวัยรุ่นหนุ่มสาวเชื้อสายจีนในเมียนมาก็ได้รับแรงบันดาลใจจากการปฏิวัติวัฒนธรรม ต่างพากันประดับสัญลักษณ์ประธานเหมาสีแดง ทว่าช่วงนั้นเมียนมาเริ่มประสบปัญหาเศรษฐกิจเนื่องจากรัฐบาลเมียนมาให้ความสำคัญกับการเมืองมากกว่าพัฒนาด้านเศรษฐกิจ นายพลเนวินซึ่งเป็นเมียนมาเชื้อสายจีนก็พยายามแก้ไขด้วยการเป็นกบฏต่อเชื้อชาติจีนของตน ด้วยการเบี่ยงความสนใจของประชาชนไปในเรื่องชาตินิยมเมียนมา ดังนั้น ชาวเมียนมาเชื้อสายจีนจึงกลายเป็นเหยื่อของความโกรธแค้นด้วยสถานะที่เป็นคนกลุ่มน้อยแต่ร่ำรวย ชาวจีนจึงกลายเป็นเป้าโจมตีในฐานะคนอื่นที่มีใช้ชนชาวเมียนมาแท้ รัฐบาลเมียนมานิ่งเฉยกับการจลาจลปี ค.ศ. 1967 ที่ยาวนานถึง 5 วัน ใน 5 วันนี้ ชาวจีนถูกฆ่าและปล้นสะดม บางคนถูกผลักดันจากตึก เด็กนักเรียนเชื้อสายจีนบางคนถูกเผาทั้งเป็น บางคนถูกฆ่ากลางถนน เหตุการณ์จลาจลครั้งนั้นบานปลายถึงขั้นมีการบุกโจมตีสถานทูตจีน (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2556)

ผลจากความบาดหมางครั้งนี้ทำให้ทั้งสองฝ่ายสั่งถอนเอกอัครราชทูตกลับประเทศ และรัฐบาลจีนได้ทำการประณามนายพลเนวินอย่างรุนแรง ครั้นปี ค.ศ. 1968 กระทั่งปี 1988

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ 8888 ที่รัฐบาลทหารเมียนมาทำการปราบปรามการประท้วงของพลเมืองอย่างทารุณจนถูกนานาชาติโดดเดี่ยว จีนจึงเข้ามาเติมเต็มช่องว่างส่วนนั้น และจะว่าเป็นเรื่องบังเอิญก็ได้ในปี 1989 จีนเองก็ต้องประสบกับวิกฤตการณ์เทียนอันเหมิน ซึ่งทำให้เกิดรัฐบาลจีน-เมียนมาตกอยู่ในภาวะหวั่นวิตกเดียวกัน จนความสัมพันธ์นั้นค่อยพัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547, น. 651-653)

อย่างไรก็ตาม ด้วยความบาดหมางในอดีตและบทเรียนประวัติศาสตร์ นายพลเมียนมาเองก็ไม่เคยไว้วางใจทางฝ่ายจีน (Lintner, 2008) และพยายามถ่วงดุลอำนาจฝ่ายจีนมาตลอดด้วยการพึ่งพาอินเดียเป็นเครื่องมือสำคัญ นับแต่ตั้งเสี้ยวผิงก้าวเข้ามามีอำนาจ ความสนใจเมียนมาที่อุดมไปด้วยทรัพยากรก็มีมาเรื่อยๆ ใน ปี 1985 นิตยสารเปย์จิงรีวิว ตีพิมพ์บทความเสนอเรื่อง “เปิดประตูสู่ตะวันตกเฉียงใต้” ซึ่งเน้นการเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรเมียนมา (EarthRights International, 2008) พ้นไปจากทรัพยากรผู้นำจีนเองก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ของเมียนมาในฐานะไพ่ในการถ่วงดุลอิทธิพลอินเดียซึ่งเป็นพันธมิตรสำคัญของสหรัฐฯ เนื่องจากแรงบีบคั้นของอิทธิพลกองทัพเรือสหรัฐฯ แถบแคบมะละกาซึ่งเป็นเส้นทางที่เรือบรรทุกน้ำมันของจีนกว่าร้อยละ 80 (Bergsten, 2006, p. 130) ต้องเดินทางผ่าน จีนจึงต้องหาทางเลี่ยงการขนส่งผ่านเส้นทางดังกล่าวด้วยการต่อท่อขนส่งผ่านเมียนมา และพยายามทำลายอิทธิพลทางนาวิของสหรัฐฯ ภายในภูมิภาคด้วยการพัฒนาฐานทัพเรือบริเวณหมู่เกาะโคโคไคให้กับเมียนมา โดยแลกกับการที่เมียนมาจะให้ข้อมูลลับที่มีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์เป็นสิ่งตอบแทน (Shee, 2007) จีนทุ่มเทสรรพกำลังเอาใจเมียนมาหลายอย่าง ทั้งการช่วยเหลือสร้างสิ่งก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน และความช่วยเหลือทางทหารมากมาย ถึงกระนั้นก็ดีเมียนมาก็ไม่ได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลจีน เนื่องด้วยอินเดียก็ได้ริเริ่มนโยบายมองตะวันออกเพื่อเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเมียนมาและสกัดกั้นอิทธิพลของจีนในอุษาคเนย์ เมียนมาเองก็ตระหนักถึงความอ่อนแอของตัวเองจึงมิได้เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเต็มที่ แถมยังดึงรัสเซียเข้ามาถ่วงดุลจีนอีกรายหนึ่งด้วยการขอซื้ออาวุธและความช่วยเหลือด้านนิวเคลียร์จากรัสเซีย (ผู้จัดการออนไลน์, 2550)

นอกจากความจำเป็นด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านพลังงานแล้ว จีนยังคิดใช้เมียนมาเป็นเส้นทางเปิดประตูพัฒนามณฑลด้านตะวันตกคือ หยุนหนัน และซีอาน (เสฉวน) ผ่านการค้าด้วยการพัฒนายุทธศาสตร์ “เขตเศรษฐกิจสี่เหลี่ยมทองคำ” เชื่อมมณฑลหยุนหนัน เมียนมา ไทย และลาว ให้กลายเป็นเขตเศรษฐกิจใหญ่ซึ่งจะกลายเป็นสะพานเชื่อมเข้ากับการค้าทางเรือในมหาสมุทรอินเดีย อันเป็นพลังผลักดันสำคัญให้ภาคตะวันตกที่ล้าหลังของจีนพัฒนา ฉะนั้นเมียนมาจึงมีความจำเป็นต่อจีนสูงมาก และจีนเองก็ไม่ต้องการให้การเมืองในเมียนมาเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือวุ่นวาย เนื่องจากอาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของจีนในเมียนมา

8. สรุป

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศเมียนมา: พัฒนาการชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

(1) ด้านเศรษฐกิจ พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนจีนในเมียนมาถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน โดยจะอธิบายในส่วนของคนจีนยูนนานที่อพยพมาจากมณฑลยูนนานประเทศจีนซึ่งมีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจการค้าชายแดนซึ่งอาศัยอยู่ในระหว่างพรมแดนจีนและเมียนมา ซึ่งมีการตั้งชุมชนในเมืองพะโม ซึ่งเป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่และมีบทบาททางเศรษฐกิจมาก ทั้งนี้ รวมถึงชาวจีนที่มีการอพยพเข้ามาในช่วงยุคอาณานิคมโดยคนจีนเหล่านี้จะเดินทางมาจากสิงคโปร์ ปีนัง และทางตอนใต้ของไทย เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในทางตอนใต้ของประเทศเมียนมาโดยเฉพาะเมืองย่างกุ้ง และเมืองมัณฑะเลย์ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในเมียนมาเกิดขึ้นหลังจากรัฐบาลเมียนมา มีการปกครองแบบเผด็จการทหารโดยที่นโยบายในเรื่องของการรวมชาติภายใต้แนวคิดชาตินิยม ซึ่งผลกระทบต่อนโยบายดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อคนจีน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนจีนบางส่วนต้องอพยพออกจากเมียนมาและบางส่วนก็ยอมถูกกลืนกลายตามนโยบายการสร้างชาติของเมียนมา

(2) ด้านการเมือง พัฒนาการด้านการเมืองของชุมชนจีนในเมียนมาเกิดขึ้นในช่วงของรัฐบาลเมียนมามีระบบการปกครองแบบสังคมนิยมโดยคนจีนดังกล่าวนี้ได้จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ที่นำโดยกลุ่มชาวจีนยูนนาน โกกังและปันทาย ในการเข้าร่วมการต่อต้านพวกกั๋วมินตั๋งที่มีอิทธิพลในการเข้ามาเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยในพื้นที่รอยต่อระหว่างชายแดนเมียนมากับจีน โดยกลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์จีนในเมียนมานั้นได้ทำสงครามกับกลุ่มกั๋วมินตั๋งในยุทธการแม่น้ำโขง หลังจากสู้รบชนะพรรคคอมมิวนิสต์เมียนมาก็ประกาศยุบพรรคโดยสมาชิกของพรรคบางส่วนก็ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในด้านการเมืองของเมียนมา เช่น พวกโกกังและปันทาย โดยมีรัฐบาลเผด็จการทหารเมียนมาได้ให้กลุ่มคนจีนเหล่านี้ปกป้องการรุกรานของชาวต่างชาติในบริเวณพรมแดนทางตอนเหนือของประเทศ เพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางด้านการค้า ทั้งนี้ รัฐบาลเผด็จการเมียนมายังให้คนเหล่านี้สามารถติดอาวุธและให้อิสระในการปกครองตนเองอีกด้วย ดังนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าวจะเห็นว่ามีคนจีนเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในเมียนมาโดยเฉพาะในอุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์ รวมถึงมีบทบาทด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม คนจีนในเมียนมาได้รับผลกระทบจากการที่เมียนมานั้นได้กำหนดนโยบายในการรวมชาติ อันเนื่องจากให้เหตุผลว่าชุมชนจีนมีลักษณะขัดต่อการรวมชาติของเมียนมา ส่งผลให้มีการสั่งปิดกิจการของชุมชนชาวจีนทำให้ความสัมพันธ์ในส่วนของการทางการเมืองของชาวจีนจึงเป็นไปในลักษณะการการกลืนกลายให้คนจีนไม่สามารถที่แสดง

อัตลักษณ์ของความเป็นจีนได้ทำให้คนจีนบางส่วนต้องอพยพออกจากประเทศเมียนมา และภายหลังมีการอพยพเข้ามาเพิ่มเติมหลังจากการเปลี่ยนนโยบายมาส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศทำให้คนจีนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจอีกครั้ง

(3) ด้านสังคมและวัฒนธรรม พัฒนาการในด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนในเมียนมานั้นก็จะประกอบไปด้วยกลุ่มชาวจีนที่มีบรรพบุรุษที่เดินทางมาจากมณฑลยูนนาน โดยเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณพรมแดนเมียนมากับจีนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการค้าชายแดน คนจีนเหล่านี้มีลักษณะทางสังคมที่ค่อนข้างมีอัตลักษณ์และดำรงวิถีชีวิตแบบจีนได้อย่างเป็นอิสระ โดยคนเมียนมาเรียกคนจีนเหล่านี้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า “ปันทาย” ส่วนชาวจีนที่มีวัฒนธรรมแบบคนจีนทั่วไปจะเรียกว่า “โกกั้ง” ซึ่งคนจีนทั้งสองประเภทนี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในประเทศเมียนมาได้อย่างดี ส่วนด้านความสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองเมียนมานั้นเมื่อคนจีนเหล่านี้ได้ตัดสินใจที่จะตั้งรกรากถาวรในประเทศเมียนมาก็จะมีการแต่งงานกับคนพื้นเมืองเมียนมา โดยการแต่งงานดังกล่าวนี้ผู้หญิงเมียนมา มักที่จะต้องการมีสามีเป็นคนจีน เพราะมีความขยันและมีสถานะภาพทางเศรษฐกิจที่ดี เมื่อมีการแต่งงานบุตรชายที่เกิดมาก็จะถูกเลี้ยงดูโดยมีการปลูกฝังวัฒนธรรมจีนและการใช้ชีวิตแบบคนจีน แต่ถ้าเป็นลูกสาวก็จะมี การเลี้ยงดูให้มีวิถีชีวิตแบบผู้หญิงชาวเมียนมา ซึ่งสาเหตุของการที่ชาวจีนในเมียนมานั้นรู้สึกว่ ตนเองนั้นสามารถอยู่ร่วมกับคนพื้นเมืองเมียนมาได้อย่างไม่รู้สึกแปลกแยก เนื่องจากสภาพสังคม เมียนมานั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับสภาพสังคมจีนไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ภาษา และอาหาร ต่างๆ ทั้งนี้ คนจีนเหล่านี้ได้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนพื้นเมืองเมียนมาเหมือนกัน โดยที่ คนเมียนมาเรียกคนจีนว่า “ป็อกผ่อ” ซึ่งบ่งบอกถึงความสัมพันธ์คล้ายๆ ญาติพี่น้องซึ่งทำให้ ลักษณะของคนจีนที่อยู่ในเมียนมานั้นสามารถดำรงอยู่และใช้ชีวิตสะสมความมั่งคั่งด้านการค้า ได้อย่างราบรื่น แต่ในยุคของรัฐบาลทหารเมียนมาที่มีการปกครองแบบสังคมนิยม รัฐบาลทหาร เมียนมาได้มีการใช้นโยบายในการรวมชาติส่งผลให้ธุรกิจของชาวจีนจึงถูกผลกระทบจากนโยบาย ดังกล่าวโดยที่ชาวจีนโพ้นทะเลต้องถูกยึดกิจการและต้องถูกกระบวนการกลืนกลายทำให้ ไม่สามารถดำรงวิถีชีวิตตามแบบปกติโดยยึดถือวัฒนธรรมและประเพณีจีนได้ นโยบายดังกล่าว จึงทำให้คนจีนเหล่านี้ต้องปิดบังอัตลักษณ์และตัวตนของตนเอง ช่วงเหตุการณ์นี้ทำให้จำนวน ชาวจีนในเมียนมาลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาต่อมาสถานการณ์ของชาวจีนในเมียนมา เริ่มดีขึ้นเมื่อรัฐบาลเมียนมาได้มีการใช้นโยบายในการส่งเสริมการลงทุนระหว่างประเทศจึงทำให้ กลุ่มคนจีนโพ้นทะเลนั้นได้เข้ามาลงทุนในเมียนมามากขึ้น

ท้ายสุดการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในประเทศเมียนมา: พัฒนาการชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงเวลาในการอพยพ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัจจัยภายในของจีนซึ่งผลักดันให้เกิด

การอพยพของชาวจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงบริบทภายนอกคือการเข้ามาของลัทธิล่าอาณานิคมของตะวันตก ทั้งนี้ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนมากจะเป็นเรื่องของการค้า ในปัจจุบันนี้จึงเห็นว่าประเทศต่างๆ ในโลกนั้นมักจะมีชาวจีนอาศัยอยู่ซึ่งมีขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันไปมีความแตกต่างกันไปตามการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่บางกรณีวิถีชีวิตของคนจีนยังมีการรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น พิธีกรรมเทศกาล การแต่งกาย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกษียร เตชะพีระ. (2540ก). *เปิดแฟ้ม TDRI: พินิจปัญหาใต้จากประสบการณ์จีนสยาม*. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2005/12/6842>
- _____. (2540ข). *อิงตี่เกียะ: เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- คลังปัญญาไทย. (ม.ป.ป.). *พม่า*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2556, จาก <http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%E0%B8%9E%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%B2>
- ชาวนิธิ เกษตรศิริ, (2544). *พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2550). “รัสเซียเอาใจอีกราย ตกลงสร้างเตานิวเคลียร์ให้พม่า” สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562, จาก <http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=95000000564>
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. (2547). *จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ไฮเออร์.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2550). *จีนในกระแสโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: open books.
- ศิริลักษณ์ มาศวิริยะกุล. (2549). *บทวิเคราะห์เกี่ยวกับชาวจีนในเอเชียอาคเนย์*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2561, จาก www.polpacon7.ru.ac.th/download/article/บทความ%2029.doc
- ศิวพร ชัยประสิทธิกุล. (ม.ป.ป.). *เอกสารวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2 (หลังการเข้ามาของอาณานิคมตะวันตก)*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2556). ความรุนแรงเหตุขัดแย้งทางศาสนาปะทุอีกครั้ง 3 วัน ผู้เสียชีวิต 20 คน. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562, จาก <http://news.thaipbs.or.th/content/156344>
- _____. (2556). “เดินถอยหลัง: สำนวนความสัมพันธ์พม่า-จีน ละคอมมิวนิสต์พม่า. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2556, จาก <http://midnightuniv.tumrai.com/midnight2544/0009999559.html>
- สักกรินทร์ นิยมศิลป์. (2555). คลื่นลูกที่สี่: เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับการย้ายถิ่นของชาวจีนยุคใหม่. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562, จาก http://www.idsa.ipsr.mahidol.ac.th/article_downloadคลื่นลูกที่สี่%20เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับการย้ายถิ่นของชาวจีนยุคใหม่.pdf
- อุษามาต เสียมภักดี. (2561). หน่วยที่ 3 การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ พัฒนาการและแนวคิด. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาษาอังกฤษ

- ASEAN Statistical Yearbook. (2005). *Chapter VI - Foreign Direct Investment*. Retrieved November 12, 2018, from <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/SYB2005/Chapter-6.pdf>
- EarthRights International. (2008). *China in Burma*. Retrieved January 23 2019, from <https://earthrights.org/publication/china-in-burma/>
- Bergsten, F. C. (2006). *China: The Balance Sheet*. New York: Public Affairs.
- Everett, S. L. (1966). *A Theory of Migration*. Retrieved April 2, 2019, from <https://emigratecaportuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf>
- Lintner, B. (2008). *China No Sure Bet on Myanmar*. Retrieved November 12, 2018, from http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/IK08Ae02.html
- Shee, K. P. (2007). *The Political Economy of China-Myanmar Relations: Strategic and Economic Dimensions*. Retrieved January 12, 2019, from http://static.scribd.com/docs/boj7bhf8vtrh3.swf?INITIAL_VIEW=width
- Li, Y. (2017). *Chinese in Colonial Burma: A Migrant Community in a Multiethnic State*. Retrieved January 12, 2019, from <https://books.google.co.th/books?id=fZo7DgAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>